

6. Бублик В. Залоговое право: практика применения. // *Хозяйство и право*. – 1994. №№ 3, 4.

7. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства" № 4 від 25 квітня 2003 р.).

8. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ Інформаційний лист від 4 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13 Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України.

УДК.343.84 (477)

Б.М. Телефанко

к. ю. н., доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

І.В. Бахмат

здобувач

Львівський державний університет внутрішніх справ

ТЛУМАЧЕННЯ РЕЖИМУ ВИКОНАННЯ І ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК

Аналізуються різні тлумачення та вимоги режиму виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Ключові слова: *режим, режим виконання покарання, виправна колонія, покарання, засуджений.*

Анализируются разные значения и требования режима исполнения и отбывания наказания в виде лишения свободы.

Ключевые слова: *режим, режим исполнения наказания, исправительная колония, наказание, осужденный.*

Different interpretations, requirements of the execution regime and serving one's sentence by losing liberty are being analyses.

Key words: *regime, regime of serving a sentence, correctional institution, penalty, convict.*

Стан дослідження. Даній проблематиці присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених у сфері кримінально-виконавчого права, зокрема таких, як М.А.Беляєва, І.Г.Богатирьова, Т.А.Денисової, О.Г.Колба, Й.С.Ноя, С.В.Познишева, А.Х.Степанюка, С.О.Стефанова, М.О.Стручкова, В.М.Трубникова, П.Л.Фріса, І.С.Яковця та інших.

Мета дослідження. З'ясувати зміст поняття «режим виконання і відбування покарання» та його вимоги оскільки до цього часу в установах виконання покарань існують не виправдані режимні обмеження.

Виклад основних положень. Необхідно зазначити, що в навчальній, науковій та спеціальній літературі можна віднайти багато різних визначень, у яких вживається термін «режим», наприклад: «режим у місцях позбавлення волі», «режим тримання засуджених», «режим виконання покарання», «режим відбування покарання», «пенітенціарний режим», «режим осіб, що відбувають покарання» тощо. У зв'язку із неоднозначним вживанням і тлумаченням поняття «режиму» є актуальним з'ясування його ознак та змісту. Відносно визначення поняття «режиму» необхідно зазначити, що воно завжди характеризувалося багатоаспектністю і не мало єдиного теоретичного тлумачення.

Термін «режим» (від французького *regime*) у дослівному перекладі має декілька значень: 1) державний лад, спосіб правління; 2) точно встановлений розпорядок життя, праці, відпочинку, сну, харчування; 3) система правил, заходів, необхідних для досягнення тієї чи іншої мети.

Першим намагався дати визначення режиму в юридичній літературі, на початку ХХ століття, професор С.В.Познишев: «Пенітенціарний режим, в широкому розумінні цього слова, охоплює всю систему заходів, за допомогою яких пенітенціарні установи прагнуть до досягнення своєї мети. Сюди відносяться, по-перше, всі способи розміщення та поділу ув'язнених для цілей виправно-трудового впливу на них, або так звані «пенітенціарні системи», по-друге, увесь розпорядок життя, який встановлюється у пенітенціарних установах, і всі заходи впливу, що застосовуються до ув'язнених» [11, с.113-114].

Й.С. Ной звертав увагу на двозначний зміст режиму позбавлення волі: широкий та вузький. Режим у широкому значенні включав регулювання життя засуджених у виправній установі з усіх боків, у тому числі і суспільно корисну працю, та виховну роботу. Під режимом у вузькому значенні розумілось встановлення певних правил ізоляції засуджених, їх поведінки, прав та обов'язків, зумовлених фактом відбування покарання, система заходів заохочення та стягнення [10, с.55].

М.Я. Гінзбург та І.А. Стручков писали: «Режим виправно-трудової установи в широкому розумінні – це порядок її діяльності, вся сукупність заходів, які забезпечують виконання покарань виправно-трудового характеру і здійснення методів, спрямованих на виправлення та перевиховання засуджених. Режим у вузькому розумінні – це один з основних методів виправно-трудового впливу, який забезпечує здійснення виправлення та перевиховання, а також регламентування порядку тримання засуджених у виправно-трудових установах» [12, с.96].

Професор М.О. Стручков пише: «Якщо ґрунтуватися на загальноживаному і зрозумілому кожному значенні слова «режим», то не можна сказати нічого іншого, як визнати режимом (від франц. *regime*) уклад, порядок або спосіб життя людини. Режим під час відбування покарання – це уклад або спосіб життя засудженого. Якщо спробувати дати його визначення як правового явища, то доведеться сказати наступне: під режимом у виправних установах слід розуміти врегульований нормами права порядок виконання покарання у виді позбавлення волі» [14, с. 228-230].

В іншій своїй праці М.О. Стручков відзначає, що «поняття режиму, якщо тлумачити його широко, повинно охопити буквально все життя виправно-трудової установи. Але поняттю режиму слід надавати й більш вузького значення. Режим, встановлений у виправних установах, являє собою врегульований нормами права порядок виконання покарання у виді позбавлення волі, пов'язаного з виправним впливом. Іншими словами, режим – це правопорядок у виправних установах, що забезпечує виправлення засуджених, вирішення завдань часткового (спеціального) і загального попередження».

У подальшому М.О. Стручков уточнює, що режим позбавлення волі можна визначити як установлений законом порядок виконання (відбування) призначеного покарання, що відображає властивий данному покаранню комплекс правообмежень, виступає в якості одного з основних засобів виправлення і перевиховання засуджених, створює необхідні умови застосування та забезпечує саме застосування інших засобів виправлення і перевиховання засуджених [13, с.65].

М.А.Беляєв зазначав, що «розмежування понять режиму у широкому та вузькому значенні навряд чи доцільне. Під режимом у широкому значенні розуміється, власне вся діяльність виправної установи. Таке поняття нічого не дає для аналізу та оцінки режиму як одного із засобів виправно-трудового впливу на засуджених. Уявлення про нього, як про просту сукупність правил, що визначають рамки зовнішньої поведінки, знижує його виховне значення як самостійного засобу виправно-трудового впливу. Набагато більше значення для виховання має те, чим будуть наповнені ці, власне, зовнішні рамки поведінки. При визначенні його поняття слід виходити з того, що режим це сукупність норм і правил поведінки, а діяльність виправної установи і засуджених, регламентована нормами виправно-трудового права» [3, с.114].

Під режимом виконання та відбування покарання розуміється сукупність норм кримінально-виконавчого права, що регулюють порядок і умови виконання і відбування кримінальних покарань, які забезпечують реалізацію покарання засуджених і створюють умови для ефективного застосування інших засобів впливу [7, с. 148].

Режим відбування покарання – це встановлені нормами... виправно-трудового (на сьогодні – кримінально-виконавчого) права ... порядок та умови відбування покарання у виді позбавлення волі, що забезпечують реалізацію кримінально-правової кари та заходів виправно-трудового впливу по відношенню до засуджених для досягнення цілей покарання [4, с. 6].

М.О. Линенко режим розуміє як врегульований нормами кримінально-виконавчого права порядок виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі, що передбачає спільне знаходження засуджених, застосування до них заходів виправно-трудового впливу, а також підтримання належної дисципліни, попередження правопорушень [8, с. 4].

Порівняння й аналіз наявних у нашій науковій, навчальній та спеціальній літературі визначень поняття «режиму» свідчить, що режим трактується дуже багатозначно, тому й визначень режиму існує понад тридцятьки. Чимало з цих визначень є неточними, деякі навіть помилкові або суперечливі, хоча кожне з них має певний сенс, щось загальне, але найчастіше таке, що не повністю відображає зміст й сутність режиму. Суть цих визначень коротко зводиться до того, що під режимом розуміється: 1) порядок виконання покарання у виправній колонії; 2) порядок тримання у виправній колонії; 3) сукупність правил поведінки засуджених; 4) порядок життя та праці засуджених; 5) діяльність виправної колонії; 6) система заходів і методів, що сприяють вихованню; 7) сукупність норм, що визначають обсяг обмежень для засуджених і порядок їхньої реалізації; 8) порядок реалізації кримінально-правового покарання та залучення засуджених до праці, виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання; 9) порядок виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі, в якому виражається покарання, що забезпечує попереджувальний і виховний вплив [5, с.44].

У Кримінально-виконавчому кодексі України (далі КВК України) вперше на законодавчому рівні сформульовано чітке визначення режиму у виховних та виправних колоніях. Згідно з ч.1 ст.102 КВК України: «Режим у виправних і виховних колоніях – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання . який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених

залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених». Глава 16 КВК України визначає найважливіші положення, що характеризують сутність і зміст режиму виконання і відбування покарання.

Серед основних вимог режиму слід виділити найважливішу складову: ізоляцію засуджених. Вираженням ізоляції є саме позбавлення фізичної свободи через поміщення засуджених в місця позбавлення волі (виправні чи виховні колонії) на строк, встановлений вироком суду, що передбачає перебування їх на території, що охороняється, обмеження засуджених у свободі вибору соціального спілкування, їхніх соціально корисних зв'язків з особами, які перебувають на волі, права вільного пересування, вибору місця проживання, характеру і роду занять за своїм розсудом, роздільне тримання різних категорій засуджених, порядок їх спілкування в межах однієї колонії. Тому засуджений до позбавлення волі, оскільки постійно перебуває в умовах ізоляції, повинен вести особливий, встановлений законом, спосіб життя. А це, у свою чергу, повинно стимулювати засуджених до утримування від вчинення правопорушень і спонукати їх до прагнення мати ті блага, якими людина користується на волі.

Ступінь ізоляції визначається видом колонії і поведінкою засуджених. Найбільший ступінь ізоляції досягається у виправних колоніях максимального рівня безпеки, найменший – у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, де засуджені тримаються під наглядом, і тільки на території житлової зони – під охороною. Законодавець посилив можливість диференціації умов відбування покарання в одному виді колоній (отже, і ступінь ізоляції) залежно від поведінки засуджених, передбачивши тримання засуджених в структурних дільницях колоній (ресоціалізації, посиленого контролю, соціальної адаптації, соціальної реабілітації). Крім того, ступінь ізоляції може бути посилений чи зменшений у зв'язку із переведенням засуджених, що передбачено ст. 101 КВК України.

Ізоляція засуджених забезпечується, насамперед, системою охорони колоній, яка здійснюється відповідно до вимог Інструкції з організації охорони установ виконання покарань, затвердженої Державним департаментом України з питань виконання покарань. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань до заходів забезпечення ізоляції засуджених відносять огляди таумови спільної роботи працівників кримінально-виконавчої служби із засудженими, нагляд за засудженими; залучення сил і засобів колонії, органів і установ виконання покарань для підтримання правопорядку в установах виконання покарань.

Наступною вимогою режиму в колоніях є постійний нагляд за засудженими. Інструкція з організації нагляду за засудженими, які відбувають покарання в установах виконання покарань, визначає нагляд за засудженими як систему заходів, котрі спрямовані на забезпечення відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі внаслідок цілодобового і постійного контролю за поведінкою засуджених у місцях їх проживання та праці, запобігання та припинення з їх боку протиправних дій, забезпечення вимог ізоляції засуджених та безпеки персоналу. Контроль за засудженими в колоніях включає в себе:

- постійне контролювання персоналом служби нагляду та безпеки, а також іншими посадовими особами за поведінкою засуджених у місцях їх розміщення та перебування;
- здійснення встановленого пропускового режиму між житловою та виробничою зонами, ізольованими дільницями, цехами та іншими об'єктами, контроль за дотриманням засудженими порядку пересування, встановленого зразка одягу, правил санітарії та гігієни;
- проведення перевірок наявності засуджених у місцях проживання та праці;
- контроль за станом інженерно-технічних засобів охорони;
- проведення обшуків приміщень та особистих обшуків засуджених, а також огляд житлових зон і виробничих об'єктів, вилучення предметів, виробів і речей, збереження яких засудженим заборонено;
- забезпечення встановленого порядку і контроль за проведенням побачень і телефонних розмов засуджених з їх родичами та іншими особами;
- перегляд, перевірку і вручення передач, посилок і бандеролей, що надійшли на адресу засуджених;
- супроводження транспортних засобів територією зон, що охороняються, та контроль за вантажно-розвантажувальними роботами;
- забезпечення встановленого порядку відбування дисциплінарних стягнень у приміщенні дисциплінарних ізоляторів, приміщеннях камерного типу, карцерах та одиночних камерах;
- реагування на зміни оперативної обстановки у колоніях, вжиття заходів щодо її нормалізації, застосування у випадках, передбачених чинним законодавством, наручників, гамівних сорочок, гумових кийків, сльозоточивих речовин та інших спеціальних засобів тощо.

Як правопорядок, режим складається з двох взаємопов'язаних елементів: 1) нормативної основи, яка визначається законом і відповідає закону та підзаконним правовим актам; 2) що відповідає правовим встановленням реальної поведінки учасників кримінально-виконавчих відносин (насамперед – адміністрації колоній і засуджених).

Режим забезпечує реалізацію широкого комплексу відносин, що виникають при виконанні покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Режим виконання і відбування покарання багатофункціональний за своєю спрямованістю. Він виступає як один із засобів виправлення (ч.3 ст.6 КВК України), а також створює умови для застосування інших засобів виправлення (ч.3ст.102 КВК України). Режим виконання і відбування

покарання охоплює всю сукупність матеріальних і процесуальних норм, що регламентують діяльність адміністрації органів і установ, на які законом покладено виконання покарань, а також сукупність умов і правил відбування покарання засудженим.

У Європейських пенітенціарних правилах визначено режим утримання ув'язнених, який повинен передбачати збалансовану програму заходів, необхідну для нормальної людської діяльності.

Режим виконання і відбування покарань розглядають у науці в широкому та у вузькому значеннях. Провідні науковці не обмежуються розумінням режиму виключно як інституту позбавлення волі, а визначають режим покарання як встановлену кримінально-виконавчим законодавством сукупність правил поведінки засуджених (режим відбування покарання) і заходів, що здійснюються органами й установами виконання покарань, спрямованими на досягнення цілей покарання (режим виконання покарання). Таке визначення режиму дає можливість вести мову про режим виконання та відбування інших видів покарань (арешту, довічного позбавлення волі, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців тощо) [9, с.301-302].

Термін «виконання-відбування» покарання означає встановлений у нормативно-правових актах порядок реалізації персоналом установ виконання покарань мети і завдань кримінального покарання, а також комплекс правообмежень для засуджених та встановлений порядок реалізації ними своїх прав і обов'язків, що витікають із закону та вироку суду. [6, с. 13].

Термін виконання покарання спрямований до відповідних органів, які у своїй діяльності зобов'язані реалізувати весь комплекс правообмежень, передбачених конкретним видом покарання, забезпечити здійснення наданих засудженим прав; виконання покладених на них обов'язків протягом усього строку покарання, встановленого вироком суду. За своєю природою застосування каральних заходів – це тривала соціальна практика, яка здавна і скрізь використовувалася на всіх історичних епохах розвитку цивілізації. Загальновідомо, що немає на Землі жодного народу, який би обходився без покарання правопорушників. Ця практика передбачає відповідальність, що є адекватною порушенню існуючого законодавства, тобто, з одного боку, – це еквівалентна відплата злочинцю за вчинене, а з іншого, – виховний ефект „охолодження емоцій” та гальмування деструктивних настроїв потенційних злочинців. При цьому, як зазначав В.А. Бачинін, інтенсивність покарань – це величина, яка історично змінювалась, оскільки вона залежить від цивілізованості суспільства, характеру його економіки, ступеня антагонізованості психіки людей та інших факторів”[2,с.230].

У свою чергу, термін „відбування” покарання звернений до засуджених, які повинні на підставі вироку суду, відповідно до приписів, встановлених кримінально-виконавчим законодавством, виконувати покладені на них обов'язки та утримуватися від діянь, заборонених нормами права. Це один із наслідків так званої кримінальної відповідальності – вимушеного зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених Кримінальним кодексом України обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальним органом держави.

Висновок. Таким чином, хоча є законодавче визначення режиму, але на сьогодні постає питання про внесення змін у визначення поняття «режим», яке має охоплювати, крім зазначених вимог, ще і вимогу охорони засуджених. Також вдосконалення режиму має здійснюватись за рахунок скорочення в ньому обмежень на зв'язок засуджених із зовнішнім світом і поступового впровадження особливих програм поведінки із засудженими. Засудженим необхідно дозволяти максимально часто спілкуватися зі своїми близькими родичами, іншими особами та представниками громадських організацій; необхідно дозволяти також відвідування засуджених зазначеними особами. Побачення мусять бути організовані таким чином, аби надати засудженим можливість максимально природно підтримувати та зміцнювати сімейні стосунки. Вимоги режиму спрямовані не тільки на попередження вчинення злочинів засудженими у виправних колоніях, а також запобігають вчиненню пенітенціарного рецидиву після звільнення від відбування покарання.

Список використаної літератури

1. *Кримінально-виконавчий кодекс України.* – К.: Алерта, 2012. – 80 с.
2. *Бачинин В.А. Філософія права и преступления.* –Х., 1999. – 607с.
3. *Беляев Н.А. Цели наказания и средства их достижения в исправительно-трудовых учреждениях.* – Л., 1963. – 298 с.
4. *Васильев А.И. Режим в исправительно-трудовых учреждениях / А.И. Васильев, Л.С. Саблина.* – М.: ВНИИ МВД СССР, 1982. – 64с.
5. *Козлов П. П. Режим виконання кримінальних покарань: Монографія / Козлов П. П., Нікітін Ю. В., Стрелков Л. О.– К. : КНТ, 2008. – 270 с.*
6. *Колб О.Г. Запобігання злочинності у місцях позбавлення волі: Навчальний посібник.* –Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. Держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – 494 с.
7. *Кримінально-виконавче право України: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [Трубников В.М., Харченко В.М., Лисодід О.В. та ін.]; за ред. Трубникова. – Х. : Право, 2001. – 384с.*
8. *Линенко Н.А. Суцність організації режима в ИТУ // Учебно-методические материалы к лекции / Н.А. Линенко. – К., 1991. – 68 с.*

9. *Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / А.П. Гель, О.Г. Колб, В.О.Корчинський [та ін.]; за заг. ред. А.Х. Степанюка. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 496с.*
10. *Ной И.С. Теоретические вопросы лишения свободы. – Саратов, 1965. – 268 с.*
11. *Познышев С.В. Основы пенитенциарной науки. – М., 1923.–254 с.*
12. *Советское исправительно-трудовое право / за ред. Стручкова Н.А. – М., 1960. – 325 с.*
13. *Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права: Проблемы особенной части. – М.: Юрид.лит., 1985. – 255 с.*
14. *Стручков Н.А. Советская исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью. – Саратов :Изд-во Саратов. Ун-та,1970. – 271 с.*

Ю.Ю. Азаров
викладач кафедри
економіко-правових дисциплін НАВС

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

У статті досліджуються особливості правового регулювання відносин у сфері забезпечення громадської безпеки в умовах надзвичайних ситуацій та напрямки підвищення його ефективності в умовах застосування програмно-цільової методології бюджетування.

Ключові слова: *громадська безпека, надзвичайна ситуація, бюджетна програма.*

В статье исследуются особенности обеспечения общественной безопасности в условиях чрезвычайных ситуаций и направления организационно-правового обеспечения повышения её эффективности в условиях применения программно-целевой методологии бюджетирования.

Ключевые слова: *общественная безопасность, чрезвычайная ситуация, бюджетная программа.*

This article investigates the features of public safety in emergency situations and areas of organizational and legal support to improve its efficiency in the use of target-oriented budgeting methodology.

Key words: *public safety, emergency, budget program.*

Актуальність теми. Ефективність функціонування системи громадської безпеки різних умовах залежить від багатьох факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, серед яких можна виділити характер загроз, особливості організаційно-управлінського механізму в сфері безпеки, узгодженість позицій щодо формування та реалізації державної політики забезпечення безпеки, склад, структура, завдання та функції системи забезпечення громадської безпеки, її окремих компонентів та їх взаємозв'язки, рівень інформаційно-аналітичного, науково-методичного, матеріально-технічного та фінансового забезпечення діяльності системи забезпечення громадської безпеки, ефективність нормативно-правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням громадської безпеки, тощо. При цьому слід враховувати, що в умовах надзвичайних ситуацій кількість факторів та рівень їх впливу можуть зростати у геометричній прогресії.

Особливе місце серед вищевказаних факторів займає нормативно-правове регулювання функціонування системи забезпечення національної безпеки, складовою частиною якої є система громадської безпеки.

Предметом статті є законодавче забезпечення підвищення ефективності забезпечення громадської безпеки в умовах надзвичайних ситуацій.

Метою статті є виявлення основних напрямків підвищення ефективності правового регулювання відносин у сфері забезпечення громадської безпеки в умовах надзвичайних ситуацій за рахунок впровадження сучасних управлінських технологій.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних вчених з фінансового та адміністративного права, а саме Д.А. Бекерської, А.І. Берлача, Л.К. Воронової, О.І. Деревчука, Р.А. Калюжного, В.В. Коваленка, А.Т. Ковальчука, В.К. Колпакова, О.Є. Користіна, О.В. Кузьменко, М.П. Кучерявенка, О.П. Орлюк, Л.А.Савченко, А.Г. Чубенка та інших.

Серед основних проблем нормативно-правового забезпечення зазначених систем, що знижують їх ефективність, науковці відмічають такі:

- неповнота чинної системи стратегічних документів, що визначає розвиток сфери забезпечення національної безпеки [8] (відсутність таких базових документів як Стратегія забезпечення цивільного захисту та громадської безпеки, Концепція реформування системи цивільного захисту та суб'єктів забезпечення громадської безпеки в умовах НС тощо), відсутність чіткої ієрархії